

МАТИЦА СРПСКА
ОДЕЉЕЊЕ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК

ЗБОРНИК

МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА КЛАСИЧНЕ СТУДИЈЕ
JOURNAL OF CLASSICAL STUDIES MATICA SRPSKA

20

Уреднички тимо

Сима Аврамовић (Београд), Растко Васић (Београд), Бхарат Гупт (Делхи),
Виктор Каstellани (Денвер), Ксенија Марицки Гађански (Београд),
[Емилија Масон (Париз)], [Александар Поповић (Београд)],
Курт Рафлауб (Провиденс), Маријана Рицл (Београд),
Ливио Росети (Перуђа), Данијела Стефановић (Београд), секретар,
Мирјана Д. Стефановић (Нови Сад), Бојана Шијачки Маневић (Београд)

Editorial Board

Sima Avramović (Belgrade), Victor Castellani (Denver),
Bhart Gupta (Delhi), Ksenija Maricki Gadjanski (Belgrade),
[Emilia Masson (CNRS Paris)], [Aleksandar Popović (Belgrade)],
Kurt Raaflaub (Brown University), Marijana Ricić (Belgrade),
Livio Rosetti (Perugia), Danijela Stefanović (Belgrade), secretary,
Mirjana D. Stefanović (Novi Sad), Bojana Šijački Manević (Belgrade),
Rastko Vasić (Belgrade)

Главни и одговорни уредник
Ксенија Марицки Гађански

Editor-in-Chief
Ksenija Maricki Gadjanski

СЛИКА НА КОРИЦАМА – COVER PICTURE

Сребрна шарнирска фибула на корицама потиче из околине Сомбора. Датује се у другу половину 4. века пре нове ере. Нађена је у гробу или остави заједно са три друге сребрне фибуле истог типа и четири нарукнице од сребрног лима. Данас се налази у Природњачком музеју у Бечу. Фибула припада последњој фази развоја шарнирских фибула, тзв. варијанти Чуруг, које су под грчким утицајем израђиване на територији данашње Војводине.

The silver fibula of the “Scharnier” type on the cover was found in the surrounding of Sombor. It is dated to the second half of the 4th century B.C. It was found in a grave or a hoard together with three silver fibulae of the same type and four bracelets of silver sheet. It is now in the Natural History Museum in Vienna. The fibula belongs to the last development phase of “Scharnier” fibulae – the variant Čurug – which was produced under Greek influence in the territory of present day Vojvodina (North Serbia).

Лоро – Logo: Dr. Rastko Vasić

ISSN 1450-6998 | UDC 930.85(3)(082)

ЗБОРНИК
МАТИЦЕ СРПСКЕ
ЗА КЛАСИЧНЕ СТУДИЈЕ
JOURNAL OF CLASSICAL STUDIES
МАТИСА СРПСКА

20

НОВИ САД
NOVI SAD
2018

СТУДИЈЕ И ЧЛАНЦИ
STUDIES AND ARTICLES

Немања Вујчић

Филозофски факултет

Универзитета у Београду

НЕБЕСКИ ГРАД НА АТОСУ

АПСТРАКТ: У историографији је добро позната улога Касандра, Антипатровог сина, као оснивача и обновитеља градова. Он је обновио беотску Тебу и основао важне центре Тесалонику (Солун) и Ксандреју на Халкидику. Али, изузев неких крајње специјалистичких радова, у модерној литератури се ретко констатује (или, уопште, спомиње) да је за време његове владавине саграђен град необичног имена, **Уранополис** (Οὐρανόπολις, „Небески град“), негде на полуострву Атос, или у његовој непосредној близини. Изворни подаци које имамо о овом граду су малобројни и штурни, понекад и противречни, али свеједно врло интересантни. Као оснивача града извори наводе Ксандровог брата Алексарха, ексцентричног учењака заинтересованог за питања митологије и култа. Између осталог, Алексарх је себе називао Сунцем и измислио је необичан језик, који је користио у званичној кореспонденцији. У раду се брани став да подаци о оснивању Уранополиса, скромни какви јесу, ипак пружају извештај увид у мотиве и процесе који стоје иза оснивања градова, те да се оснивање овог града сасвим уклапа у његов историјски контекст и државну политику Ксандра.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Уранополис, Алексарх, Ксандар, античка Македонија, хеленистички полис.

Ксандар, Антипатров син, узурпатор и, касније, самопроглашени краљ античке Македоније, има специфично место у хеленистичкој историји. Власт у Македонији и превласт над делом Грчке стекао је и осигурао уз помоћ политике притиска и терора. Његов режим у Македонији био је ефикасан, мада бруталан, релативно стабилан, иако врло непопуларан. На њега пада кривица за смрт мајке, супруге и сина Александра Великог, поред многих других људи. Водио је агресивну спољну политику са променљивим резултатима, али је успео да одоли притиску надмоћне антигонидске

силе и да се нађе међу победницима који су 301. године пре н.е. делили царство Антигона Једнооког. Ипак, упркос свим успесима, његова династија је трајала тек мало више од две деценије (316 – 294. пре н.е.), од чега чак осамнаест година одлази на његову владавину. За многе историчаре Касандрова династија, кућа Антипатрида, представља значајну али краткотрајну епизоду у македонској историји, у најбољем случају тек невелику спону између дуготрајних владавина Аргеада и Антигонида, које су обележиле читаве епохе.

То је, међутим, само један аспект. Непопуларни али способни краљ-узурпатор оставио је дубок траг и као оснивач и обновитељ градова. Он је изнова саградио Тебу у Беотији, коју је двадесетак година раније разорио Александар Велики, подигао је градић Антипатирију у накратко освојеној јужној Илирији и основао велике центре Тесалонику (Солун) и Касандрију на Халкидику. Међутим, чак и у стручној литератури ретко се примећује да је за његове владавине основан још један град на Халкидику, необичног имена **Уранополис** (Οὐρανόπολις, „Небески град“). Оснивање овог града обично се игнорише у општијим историјама хеленистичког света, хеленистичке Македоније, па чак и у специјалним делима о Касандровој владавини и епоси дијадоха оно се ретко помиње. Њиме су се углавном бавили историчари хеленистичког урбанизма, истраживачи заинтересовани за антички утопизам или култ владара, као и коментатори Страбона. На оснивање овог града обично се гледа као на занимљиву (или бар бизарну) али неважну епизоду, која нема веће место у историји Македоније у овом периоду, нити пружа путоказе за тумачење Касандрове политике. У наставку рада ћу покушати да покажем да је такав став погрешан и да је оснивање овог града сасвим у складу са његовим историјским контекстом.¹

---

¹ Да Уранополис има извесно место у историји Касандрове владавине приметио је већ Дројзен (J. G. Droysen, *Geschichte des Hellenismus II: Geschichte der Diadochen*, Basel 1952, 158, нап. 69). Основна модерна литература о Уранополису и његовом оснивачу: V. Tschirikower, *Die Hellenistischen Städtegründungen von Alexander dem Grossen bis auf die Römerzeit*, Leipzig 1927, 3; O. Weinreich, *Menekrates Zeus und Salmoneus: Religionsgeschichtliche Studien zur Psychopathologie des Gottmenschentums in Antike und Neuzeit*, Kohlhammer 1933, 14–15, 76, 106; E. Wüst, *Uranopolis* 1, *RE* XVII (1961), 965–966; M. Zahrnt, *Olynth und die Chalkidier: Untersuchungen zur Staatenbildung auf der Chalkidischen Halbinsel im 5. und 4. Jahrhundert v. Chr.*, München 1971, 209–210; J. Ferguson, *Utopias of the Classical World*, Ithaca 1975, 108–110; J. N. Kalléris, *Les anciens Macédoniens: étude linguistique et historique* II, Athènes 1988, 350, нап. 2; F. Papazoglou, *Les villes de Macédoine à l'époque romaine*, Paris 1988, 431–432; G. M. Cohen, *The Hellenistic Settlements in Europe, the Islands and Asia Minor*, Berkley – Los Angeles – Oxford 1995, 105–106; S. L. Radt (hg.), *Strabons Geographika Band 6: Buch V–VIII*, Göttingen 2007, 355–356; M. Winiarczyk, *Die hellenistischen Utopien*, Berlin 2011, 205–215; D. W. Roller, *A Historical and Topographical Guide to the Geography of Strabo*, Cambridge 2018, 407–408; M. Обрадовић, *Страбон из Амасије: Историјар и географи*, Београд 2018, 287, нап. 123–126.

Извори за историју Уранополиса су изванредно штурни. Податак о оснивању пружа Страбон, позивајући се на Деметрија из Скепса. Говорећи о каналу који је Ксеркс прокопао кроз базу полуострва Атос, Страбон каже: „Ту негде је Алексарх, Антипатров син, подигао темеље града Уранополиса, који је имао бедеме опсега тридесет стадија“.² Плиније Старији такође наводи овај град у близини Ксерксовог канала, заједно са четири друга.³ Његово обавештење упућује на закључак да је град и даље постојао у I веку н.е.⁴ Атенеј потврђује само то да је Алексарх био оснивач Уранополиса.⁵

Пошто су директна сведочанства тако оскудна, у покушају да нешто одређеније кажем о оснивању и улози града мораћу да се ослоним на контекст и историјске аналогije. Да би то било могуће, неопходно је најпре разјаснити неке важне појединости, пре свега: ко је био Алексарх, оснивач града? У питању је један од Антипатрових синова, млађи брат краља Касандра. Чини се да Алексарх, за разлику од других припадника Антипатровог и Касандровог дома, није обављао јавне или дипломатске функције. Оно мало што сазнајемо о њему нам говори да је у питању био необичан, ексцентричан човек, који можда није ни марио за такве ствари. Атенеј, позивајући се на Хераклида Лемба, наводи да је Алексарх створио неку врсту приватног језика и да је у једној прилици магистратима Касандреје послао криптично писмо, препуно измишљених израза.⁶ Клемент Александријски не помиње измишљени језик али тврди, позивајући се на Ариста са Саламине, да је Алексарх био учењак (γραμματικός) који се представљао као само Сунце.⁷ Интересовање за религију и мит потврђује и Плутарх,

---

² Strab. VII, fr. 35: ὅπου Ἀλέξανδρον τὸν Ἀντιπάτρου πόλιν ὑποδείμασθαι τὴν Οὐρανόπολιν τριάκοντα σταδίων τὸν κύκλον ἔχουσαν.

³ Plin. NH IV 10, 37: *Oppidum in cacumine fuit Acrathoon, nunc sunt Uranopolis, Palaehorium, Thyss, Cleonae, Apollonia, cuius incolae Macrobi cognominantur.*

⁴ Неки историчари изражавају сумњу у такво тумачење, полазећи од могућности да је Плиније користио застареле изворе (што је несумњиво случај на многим местима у *Исџорији њприоде*). Не чини ми се да је то довољан разлог за одбацивање Плинијевог податка у овом случају, утолико више што писац прави јасну разлику између старијег и садашњег стања.

⁵ Athen. *Deipn.* III 98 (III 54): Ἀλέξανδρος... ὁ τὴν Οὐρανόπολιν καλουμένην κτίσας... и Ἀλέξανδρος ὁ τὴν Οὐρανόπολιν κτίσας...

⁶ Athen. *Deipn. loc. cit.* Текст писма које Атенеј приписује Алексарху: Ἀλέξανδρος ὁ μάρμων πρόμοις γαθεῖν. Τοὺς ἡλιοκρεῖς οἰῶν οἶδα λιποῦσα θεοῦ ἔργων κρατήτορας μορσίμω τύχῃ κεκυρωμένους θεοῦ πόγαις χυτλώσαντες αὐτοὺς, καὶ φύλακας ὀργιγένεις. Више филолога је покушало да протумачи овај текст, без задовољавајућих резултата. Целовито објашњење текста даје О. Weinreich, *Menekrates Zeus und Salmoneus*, 108–110, али његово тумачење је спорно и данас готово да нема присталица.

⁷ Clem. *Protr.* 4, 58 (37): Τί με δεῖ καταλέγειν Ἀλέξανδρον γραμματικὸς οὗτος τὴν ἐπιστήμην γεγωνός, ὡς ἴστορεῖ Ἄριστος ὁ Σαλαμίνιος, αὐτὸν κατεσχημάτιζεν εἰς Ἥλιον.

који спомиње Алексархово писмо у којем овај тврди да је Дионис син Зевса и Исиде.⁸

Скромна изворна сведочанства су дала повода невероватно смелим и сложеним хипотезама.⁹ Тврдило се да је Алексархов град заправо покушај стварања идеалне заједнице, нека врста друштвеног експеримента инспирисаног ранијом грчком утопијском литературом, да је у питању креација која можда стоји у основи каснијег хеленистичког утопизма, као жива инспирација за дела Еухемера и Јамбула.¹⁰ Или, сасвим супротно од тога, да се ради о заједници заснованој на раним Еухемеровим утопијским идејама, живом пандану његове Панхеје.¹¹ Или, чак, да је у питању покушај стварања заметка глобалне, космополитске заједнице, светског града у микрокосмосу, места где би све разлике између култура, религија и етничких група биле избрисане.¹² Алексархово понашање је тумачено и као узроковано шизофренијом, а његов град је описиван као култна заједница фиксирана на харизматичног (или суманутог) вођу итд.¹³

У покушајима тумачења Алексарха као филозофа-утописте често се помиње име писца Еухемера из Месене. Да ли постоји веза између Еухемера и Алексарха и да ли је Еухемер уопште утопијски писац? Постоји једно изворно сведочанство које спаја аутора из Месене, али не са Алексархом, већ са Касандром. Диодор са Сицилије преноси да је Еухемер био „пријатељ краља Касандра и да је по његовој заповести обављао извесне краљевске послове и велика путовања у друге земље...“¹⁴ Ако је овај податак тачан, Месењанин је знатно време, можда и више година, превео у Касандровој служби и на његовом двору. На основу тога је извођен закључак да су се

---

⁸ Plut. *De Isid.* 37, 365E. Плутарх не каже изричито да је у питању Касандров брат. Извор за ову информацију је извесни Аристон, писац неког дела о атинској колонизацији, иначе непознат.

⁹ P. McKechnie, *Outsiders in the Greek Cities in the Fourth Century BC*, London – New York 1989, 55 иступио је са оригиналном, али изворима непоткрепљеном идејом, да Уранополис није подигао Алексарх (он му је само дао име) или Касандар, већ да је насебина основана још у Антипатрово време. Колонисти су Атињани избегли из свог града после Ламијског рата.

¹⁰ P. Dubois, *The History of the Impossible: Ancient Utopia*, *Classical Philology* 101-1 (2006), 3–4; N. P. Roubekas, *An Ancient Theory of Religion: Euhemerism from Antiquity to the Present*, London – New York 2017, 97.

¹¹ J. Ferguson, *loc. cit.*

¹² W. W. Tarn, *Alexander the Great II: Sources and Studies*, Cambridge 2002, 429–433. Инспирација за Алексархов пројекат наводно потиче од Александра Великог и његовог тобожњег плана уједињења човечанства у братску заједницу. Од новије литературе, Тарново тумачење (некритички) преузима С. P. Baloglou, *Economic, City Planning, and Environmental Proposals by Plato in the City of Atlantis and of the Laws*, in: J. G. Backhaus (ed.), *The State as Utopia: Continental Approaches*, London 2011, 99.

¹³ O. Weinreich, *Menekrates Zeus*, 14–15.

¹⁴ Diod. VI 1, 4: Εὐήμερος μὲν οὖν, φίλος γεγωνὸς Κασσάνδρου τοῦ βασιλέως καὶ διὰ τοῦτον ἠναγκασμένους τελεῖν βασιλικὰς τινας χρεῖας καὶ μεγάλας ἀποδημίας...

Еухемер и Алексарх познавали – што је сасвим могуће – те да су делили извесне философске и религијске идеје, што је већ недоказиво. Еухемер је каснијим генерацијама био познат као писац *Светио̄ зайиса* (Ἱερὰ ἀναγραφὴ), али је тај текст, по свој прилици, написан годинама, можда деценијама после Касандрове смрти и не мора одражавати ауторове ставове из млађих дана.¹⁵ То што је овај спис временом добио важно место у историји идеја не говори нам апсолутно ништа о утицају који је Еухемер имао за живота. Уосталом, и каснији писци су често сумњали у истинитост његових речи.¹⁶ Надаље, утопизам самог Еухемера је под знаком питања. Мада се овај писац данас често види као творац једне утопије, на то се није тако гледало у антици и велико је питање да ли је заиста писао са таквим амбицијама.¹⁷

Ако већ нема непосредне везе, могуће је бар указати и на једну тему заједничку и Алексарху и Еухемеру: важност Неба (Οὐρανός) као врховног божанства. Еухемер је тврдио да је Уран било име првог краља који је икад владао и кога су његов син Крон и сви каснији нараштаји поштовали као божанство, у спомен на његове заслуге за човечанство. По овом схватању, богови су заправо древни краљеви (Уран, Титан, Крон, Зевс и други) и чланови њихових породица.¹⁸ Али, на самом почетку своје VI књиге, Диодор бележи још један Еухемеров став, да поред ових богова-краљева, постоје и „прави“ богови, небо и небеска тела, којима примитивни народи природно упућују обожавање.¹⁹ Да је Алексарх имао посебан однос према Небу видимо, најпре, из имена његовог града (Οὐρανόπολις), али и на основу новца који је Уранополис ковао. У питању су, важно је нагласити, једина аутономна градска ковања која је Касандар допустио у свом краљевству. Кована је скромна серија сребрног новца (драхме, дидрахме и тетрадрахме) и много већа серија ситног бронзаног новца. Сребрни новац показује снажан утицај савремене ковнице у Амфиполису, одакле су вероватно и дошли мајстори који су га ковали. У питању су типична ковања Александровог типа: на аверсу

---

¹⁵ Око 280. г. пре н.е. према Јакобију (F. Jacoby, *Euemerios* 3, *RE* XI (1907), 953), што углавном прихватају и каснији истраживачи. Мишљење М. Winiarczyk-а, *Euhemerios von Messene: Leben, Werk und Nachwirkung*, München – Leipzig 2002, 1–7 (на енглеском: id., *The Sacred History of Euhemerios of Messene*, Berlin – Boston 2013, 1–5, 15–16), које полази од одбацивања Диодоровог сведочанства чини ми се хиперкритичним.

¹⁶ Захваљујући Полибију и Страбону (Polyb. XXXIV 5 = Strab. II 4, 2), знамо да је Ератостен сматрао Еухемера лажовом. Плутарх (Plut. *De Isid.* 23, 360A) га напада много енергичније, као човека који је написао лажну митологију и путовања на измишљена острва и који је раширио безбожњаштво по свету.

¹⁷ Cf. M. Winiarczyk, *The Sacred History*, 103–104.

¹⁸ Diod. VI 1, 4–2.

¹⁹ Diod. VI 1, 2–3.

је млади Херакле, на реверсу Зевс на трону. Лево од Зевса је издужена пирамидална (или конична?) структура на чијем врху блиста звезда [слике 1, 2]. Постоје и нека сребрна ковања са представом Сунца на аверсу и Афродите Ураније на реверсу, и легендом *ΟΥΡΑΝΙΑΩΝ* [слика 3]. Бронзани новац приказује звезду или месец и звезду на аверсу, и Афродиту Уранију, како седи на глобусу, на реверсу, са легендом *ΟΥΡΑΝΙΑΩΝ* или *ΟΥΡΑΝΙΑΩΝ ΠΟΛΕΩΣ* [слике 4, 5]. Треба приметити карактеристичан израз: нису у питању „грађани Небеског града“ (*Οὐρανοπόλιται*), како бисмо очекивали, већ „потомци Неба“ (*Οὐρανίδαί*), израз која има снажан митолошки призив. Ковања престају убрзо после Касандрове смрти.²⁰

Без других сведочанстава, тешко је одређеније тумачити симболику на новцу Уранополиса.²¹ На основу свега наведеног може се претпоставити да је Алексарх имао особито виђење грчке религије, а можда је и створио нови култ или култове. Није искључено да је и себе сматрао божанством, што је једно од могућих тумачења Клементовог податка. Али, не постоји ни најмања основа да се тврди да је био носилац моћи независне од свог брата или да је био социјални реформатор, још мање да је покушао да створи утопијску заједницу. Оно мало што знамо не даје нам могућности да тврдимо да је Уранополис био ишта друго до нормалан грчки полис. Ништа не обавезује на прихватање раширене претпоставке да је Алексарх владао овим градом, не знамо чак ни да ли се лично настанио у њему.²²

Друго питање од значаја је: где се град тачно налазио?²³ Страбонев податак је упадљиво нејасан, „ту негде“ (*ἔθλου*) око Ксерксовог канала. Изнете су претпоставке да је Алексархов град подигнут на месту источне Сане (пошто је Плиније не наводи у свом списку, а наводи Уранополис) или Аканта (пошто је у околини тог града пронађена остава са новцем Уранополиса).²⁴ Оба решења су у начелу могућа, али аргументи изнети у прилог су у најбољем случају сла-

---

²⁰ F. Imhoof-Blumer, *Monnaies grecques*, Amsterdam 1883, 96–98; B. V. Head, *Historia Numorum: A Manual of Greek Numismatics*, Oxford 1911, 206; Ph. Lederer, *Symbole der Aphrodite Urania*, *Zeitschrift für Numismatik* (1931), 47–53; J. Ferguson, *Utopias*, 109–110; O. Mørkholm, *Early Hellenistic Coinage: From the Accession of Alexander to the Peace of Apamea (336 – 188 B.C.)*, Cambridge 2001, 60 (бр. 74–5). Није ми био доступан чланак С. Ehrhardt-а у *Journal of Numismatic Fine Arts* 2 (1973), 25–32.

²¹ За неке покушаје у том смислу, вид. Ph. Lederer, *loc. cit.*; J. Ferguson, *loc. cit.*

²² W. W. Tarn, *op. cit.*, 430 изнео је мишљење да је Алексарх владао градом у име свог брата, уживајући сличну позицију оној коју је имао Деметрије из Фалерона у Атини у исто време. Тарн није навео изворне потврде или друге аргументе за ову тврдњу.

²³ Данашње туристичко место Уранополи (*Ουρανοῦπολη*), на самој граници Свете Горе, не стоји ни у каквој вези са античким Уранополисом, ма шта тврдили туристички водичи. Насеље је основано 1922. године под именом Просфори; ту су се настаниле грчке избеглице из Анадолије. Име Уранополи добило је тек 1946. године.

²⁴ F. Imhoof-Blumer, *op. cit.*, 97–98, G. M. Cohen, *op. cit.*, 106.

би. Мало вероватно је прастаро тумачење које тражи Уранополис на месту градића Акротона, на крајњем југу Атоса, пошто се директно сукобљава са сведочанствима Страбона и Плинија.²⁵ Зарнт (M. Zahnt) је имао на својој страни извесне археолошке аргументе када је, полазећи од обима бедема које саопштава Страбон, претпоставио да се град налазио у близини данашњег Јерисоса, где постоје остаци фортификација које приближно одговарају Страбовим наводима.²⁶ Изнета су, дакле, различита мишљења, свако са одређеном аргументацијом; проблем тачне локације могу да реше само даља археолошка истраживања. Но, можда за објашњавање мотива који су стајали иза оснивања Уранополиса и није неопходна већа прецизност: у питању, свакако, мора бити крајњи север Атоса, негде на уској превлаци која спаја полуострво са копном.

Трећи проблем који би требало решити је: када је град основан и колико је трајао? О тачном датуму оснивања не говори ниједан извор. Ипак, није неразумна претпоставка да је основан на самом почетку Касандрове владавине, када је донета одлука и оснивању осталих градова (дакле, око 316-315. пре н.е.). Трајност ове насеобине је већи и више дискутован проблем. У стручној литератури се углавном узима да град није опстао дуго. Та претпоставка се ослања на идеју да је била у питању нарочита, „утопијска“ заједница, социјални експеримент који није могао да преживи без помоћи Касандровог режима. Видели смо да ништа не подупире ту идеју и да је Уранополис вероватно био типична грчка заједница. Плинијево сведочанство оставља утисак да је град постојао у његово време, али са таквим тумачењем постоје извесни проблеми. Најпре, град се уопште не спомиње у савременим сведочанствима из хеленистичког или римског доба. Као друго, на више места у свом делу Плиније се ослања на застареле изворе, преносећи информације који више нису биле актуалне у његово време. Али ниједна од ових тешкоћа није непремостива. *Argumentum ex nihilo* овде има мању снагу него у неким другим случајевима. Источни Халкидик је археолошки недовољно истражено подручје, које, поврх тога, сачувани наративни извори ретко третирају. Насумични епиграфски налази доказују постојање више градова на Атосу у хеленистичко и римско доба, чија имена и тачне локације и даље не знамо.

Аналогија са другим Касандровим пројектима пре упућује на дуготрајност насеобине. Ниједан од Касандрових градова није престао

---

²⁵ L. Müller, *Numismatique d'Alexandre le Grand: Suivie d'un appendice contenant les monnaies de Philippe II et III*, Copenhagen 1855, 138–141. Мишљење је прихватио B. V. Head, *A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum. Macedonia*, London 1879, xxxii–xxxiii, али данас нема присталица.

²⁶ M. Zahnt, *op. cit.*, 210.

да постоји по нестанку његове династије, напротив – наставили су да се развијају и чак цветају. Обновљена Теба је и даље постојала, као важан регионални центар. Касандреја је израсла у највећи град западног Халкидика и одржала се вековима. Тесалоника је постала највећи центар северне Грчке, и то је остала до данас, после више од две хиљаде година. Чак је и мала Антипатрија, основана у области коју је Касандар држао врло кратко, опстала и после повлачења македонских снага, све док је нису разорили Римљани век касније, у току Другог македонског рата.²⁷ Без јаке изворне потврде не би требало претпостављати рани нестанак или расељавање Уранополиса, који је, у крајњој линији, могао наставити да постоји под другим именом. У том смислу можемо додати и следећи аргумент: није био у питању мали град. Ако је Страбонов податак тачан, опсег градских бедема износио је чак тридесет стадија, око пет и по километара.²⁸ Унутар тог простора могло се сместити више десетина хиљада житеља.

На основу свега реченог можемо нешто закључити и о мотивима који су стајали иза оснивања града. Морамо увек имати у виду да је Касандар био највећи аутократа епохе дијадоха, особа која је имала чврсту контролу над својом државом и својом породицом. Сви припадници Касандровог дома за које знамо служили су његовој политици у некој улози. Објашњења која полазе од тога да је Касандар дао свом брату потпуну аутономију, поклонили му север Атоса или му чак дао независно краљевство морају се одбацити као неоснована и мало вероватна. Уранополис је био велики пројекат, значајан економски, политички, па чак и војно. Мада је Алексарх био формално оснивач, морамо претпоставити да су место и величина града били пре свега ствар Касандрове одлуке.²⁹ Положај града на источном Халкидику је у потпуности аналоган позицији Касандреје на западном. Град је био смештен на северној, најужој тачци полуострва Атос, он је био место раздвајања источног Халкидика на два дела. У случају побуне или непослушности градова, Уранополис би раздвајао побуњена насеља на два неповезана блока, отежавајући им или потпуно ометајући комуникацију. Такође, Уранополис је био добро повезан приобалном трасом са Амфиполисом и другим градовима источне Македоније, док се ка западу пружао пут који је водио до Касандреје [слика 6]. Попут других Касандрових

---

²⁷ За овај град и његову судбину вид. G. M. Cohen, *op. cit.*, 76; N. Vujčić, *Kasandrova ilirska politika, Istorijski zapisi* 88, 1–2 (2015), 11–13.

²⁸ Strab. VII, fr. 35. Поређења ради, опсег бедема класичне Атине био је око шест и по километара (они, истина, нису обухватили све атинске четврти).

²⁹ До сличног закључка долази M. Winiarczyk, *Die hellenistischen Utopien*, 208.

пројеката, и Уранополис је вероватно настао путем синоикизма, спајањем више мањих насеља у једно.

Дакле, најверљивије и најједноставније објашњење говори да су практични разлози и врло конкретна владарска политика довели до оснивања овог града и диктирали његово место и величину, а не Алексархове религијске или (сасвим хипотетичке) утопијске фантазије. Одлуку о оснивању града, његовој величини и другим важним детаљима највероватније је донео сам владар, а не његов ексцентрични брат. Имајући у виду садашње стање извора – текстуалних, нумизматичких и археолошких – и закључке који су изнети у претходном тексту, мислим да би оснивање Уранополиса требало тумачити у контексту политике дијадоха и развоја ранохеленистичког урбанизма, а не као део историје античке философије или утопијске литературе, где заиста не припада. У историји религије Уранополис и евентуални култ Неба који је Алексарх ту успоставио можда имају извесно место, мада је о томе тешко рећи ишта одређеније.

На крају, треба додати и то да Клаудије Птоlemeј наводи још један Οὐρανόπολις и то на југу Анадолије (у Кабалији).³⁰ У антици су само Алексархов град и ово анадолско насеље носили то име. Није искључено да између два града постоји веза: Касандров брат Плеистарх накратко је владао краљевством које је обухватало дуг појас јужне Анадолије, од Карије до Киликије.³¹ Ако је Птоlemeјев списак био актуалан у време састављања, то би значило да је анадолски Уранополис и даље постојао у II веку н.е.

---

³⁰ Ptol. *Geograph.* V 5, 6, 5 (не 5, 5, 5 како стоји код Cohena-a).

³¹ Мада Tarn, *op. cit.*, 430 свакако претерује кад пише “this must have been a colony from Alexarchus’ city, for two men could not have hit upon that amazing name independently; Alexarchus’ city had therefore founded a colony for his brother Pleistarchus, whose short-lived kingdom included Pamphylia...” Cf. E. Wüst, *Uranopolis 2*, *RE XVII* (1961), 966.

ИЛУСТРАЦИЈЕ

Слика 1: Рана сребрна ковања Уранополиса Александровог типа (тетдрахма)

Слика 2: Познија сребрна ковања Уранополиса Александровог типа (тетдрахма)

Слика 3: Сребрна драхма са Сунцем на аверсу, ликом Афродите Ураније на реверсу

Слика 4: Бронзани новчић са звездом на аверсу, Афродитом на реверсу

Слика 5: Бронзани новчић са звездом и полумесецом на аверсу, Афродитом на реверсу

Слика 6: Доња Македонија у доба Касандра

БИБЛИОГРАФИЈА

Издања извора

Athenaei Naucraticae Dipnosophistarum libri XV, I, ed. G. Kaibel, Leipzig 1887.
Athenaeus of Naucratis, *The Deipnosophists I*, trans. C. B. Gulick, London – Cambridge MA 1951.

Claudii Ptolemaei Geographia, ed. A. F. Didot, Paris 1883.

Clement of Alexandria, *Protrepticus*, trans. G. W. Butterworth, London – Cambridge MA 1912.

- Diodorus of Sicily III, trans. C. H. Oldfather, London – Cambridge MA 1955.
The Geography of Strabo III, trans. H. L. Jones, London – Cambridge MA 1954.
 Pliny, *Natural History II. Libri III–VII*, trans. H. Rackham, Cambridge MA – London 1961.
 Plutarch, *Moralia V*, trans. F. C. Babbitt, London – Cambridge MA 1936.

ЛИТЕРАТУРА

- C. P. Baloglou, Economic, City Planning, and Environmental Proposals by Plato in the City of Atlantis and of the Laws, in: J. G. Backhaus (ed.), *The State as Utopia: Continental Approaches*, London 2011, 7–9.
 G. M. Cohen, *The Hellenistic Settlements in Europe, the Islands and Asia Minor*, Berkley – Los Angeles – Oxford 1995.
 J. G. Droysen, *Geschichte des Hellenismus II: Geschichte der Diadochen*, Basel 1952.
 P. Dubois, The History of the Impossible: Ancient Utopia, *Classical Philology* 101-1 (2006), 1–14.
 J. Ferguson, *Utopias of the Classical World*, Ithaca 1975.
 B. V. Head, *A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum. Macedonia*, London 1879.
 B. V. Head, *Historia Numorum: A Manual of Greek Numismatics*, Oxford 1911.
 F. Imhoof-Blumer, *Monnaies grecques*, Amsterdam 1883.
 F. Jacoby, Euemeros (3), in: G. Wissowa (ed.), *Paulys Real-encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft XI*, Stuttgart 1907, 952–972.
 J. N. Kalléris, *Les anciens Macédoniens: Etude linguistique et historique II*, Athènes 1988.
 Ph. Lederer, Symbole der Aphrodite Urania, *Zeitschrift für Numismatik* (1931), 47–54.
 P. McKechnie, *Outsiders in the Greek Cities in the Fourth Century BC*, London – New York 1989.
 O. Mørkholm, *Early Hellenistic Coinage: From the Accession of Alexander to the Peace of Apamea (336 – 188 B.C.)*, Cambridge 2001.
 L. Müller, *Numismatique d'Alexandre le Grand: Suivie d'un appendice contenant les monnaies de Philippe II et III*, Copenhagen 1855.
 M. Обрадовић, *Сѣрабон из Амасије: Истѳоричар и зѳеограф*, Београд 2018.
 F. Parazoglou, *Les villes de Macédoine à l'époque romaine*, Paris 1988.
 S. L. Radt (hg.), *Strabons Geographika Band 6: Buch V–VIII*, Göttingen 2007.
 D. W. Roller, *A Historical and Topographical Guide to the Geography of Strabo*, Cambridge 2018.
 N. P. Roubekas, *An Ancient Theory of Religion: Euhemerism from Antiquity to the Present*, London – New York 2017.
 W. W. Tarn, *Alexander the Great II: Sources and Studies*, Cambridge 2002.
 V. Tscherikower, *Die Hellenistischen Städtegründungen von Alexander dem Grossen bis auf die Römerzeit*, Leipzig 1927.
 N. Vujčić, Kasandrova ilirska politika, *Istorijski zapisi* 88, 1–2 (2015), 7–20.

- O. Weinreich, *Menekrates Zeus und Salmoneus: Religionsgeschichtliche Studien zur Psychopathologie des Gottmenschentums in Antike und Neuzeit*, Kohlhammer 1933.
- M. Winiarczyk, *Euhemeros von Messene: Leben, Werk und Nachwirkung*, München – Leipzig 2002.
- M. Winiarczyk, *Die hellenistischen Utopien*, Berlin 2011.
- M. Winiarczyk, *The Sacred History of Euhemerus of Messene*, Berlin – Boston 2013.
- E. Wüst, *Uranopolis 1–2*, in: W. Kroll, K. Mittelhaus (eds.), *Paulys Real-encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft XVII*, Stuttgart 1961, 965–966.
- M. Zahrnt, *Olynth und die Chalkidier: Untersuchungen zur Staatenbildung auf der Chalkidischen Halbinsel im 5. und 4. Jahrhundert v. Chr.*, München 1971.

Nemanja Vujčić
 Faculty of Philosophy
 University of Belgrade

THE HEAVENLY CITY ON ATHOS

Summary

The historical role of Cassander, son of Antipater, is well known and frequently discussed by the historians of the early Hellenistic age. He was a usurper of the Macedonian throne, who brutally eliminated the family of Alexander the Great (marrying a sister of his nonetheless) and established a strong though unpopular and oppressive regime. In spite of his abilities, successes and cruelty, his dynasty barely survived his death, being just a brief episode linking the longer lasting rules of the houses of Argeads and Antigonids. This, however, is only one of many aspects of his reign, for this capable usurper-king is also credited as a city-builder on a grand scale. He was known as the restorer of the Boeotian Thebes, and the founder of large and successful cities of Thessalonica and Cassandrea, as well as the small town of Antipatrea in Illyria. But, it is rarely commented upon (or even mentioned) that during his reign another significant settlement was founded, a city of a strange name – Uranopolis (Οὐρανόπολις, “The Heavenly City”).

The evidence for the foundation and history of this city is exceedingly scarce and fragmentary; it is composed of several minor snippets by some ancient authors, as well as of some late 4th century BC silver and bronze coins believed to be minted in Uranopolis (though the authenticity of some of the coins is not beyond doubt). Strabo, following Demetrius of Scepsis, informs us that the city was founded by Alexarchus, brother of Cassander, in the vicinity of the canal dug by Xerxes in the early 5th century BC, and that the length of its walls was thirty stadia (ca. 5, 5 km). Pliny the Elder confirms that the city lay near the Xerxes’ canal, together with four other settlements. He also implies that the city existed in his own time (though it was suggested that this is a distortion caused by Pliny’s habitual usage of obsolete sources). Athenaeus of Naucratis confirms Alexarchus as the founder, adding that he invented a strange

new language. Clement of Alexandria claims that Alexarchus was a scholar (γραμματικός) who titled himself as the Sun. Plutarch shows that he had some rather esoteric views on the matters of cult and mythology.

This modest body of evidence gave rise to some unnecessarily complex and over-bold hypotheses. Among other explanations, the foundation of Uranopolis was depicted as an attempt to create a utopian community (presumably, the only one of its kind in the Antiquity), influenced by the earlier Greek utopian literature. Alternatively, it was said to be an original creation that inspired the writings of Euhemerus and Jambulus. Or, contrary to the previous suggestions, that it was itself influenced by the early ideas of Euhemerus. It was even claimed to be a world state in the microcosm, a cosmopolitan paradise based on ideas of the brotherhood and unity of mankind, allegedly proposed by Alexander the Great in the later years of his life. Alexarchus' thoughts and behavior were also explained as consequences of some mental illness, while his city was described as essentially a cult-like community, a sect organized around its charismatic (or insane) teacher.

So many wonderful ideas, based on such small scraps of evidence! Not only that none of the mentioned explanations can be considered as proven, but not one of them is very likely and some are positively preposterous. No ancient source suggests or implies that Alexarchus was a social reformer of any kind, or that he ruled (or even lived) in Uranopolis. There is, also, no suggestion that Uranopolis had special institutions or social organization, or that it was anything but a normal Greek *polis*. The only argument to support the utopian interpretations is a possible connection between Alexarchus and the Hellenistic author Euhemerus of Messina who was, if we choose to believe Diodorus, a courtier and a diplomat in the service of the king Cassander. However, the claim that Euhemerus himself was a utopian writer or philosopher is dubious, and has been seriously challenged of late. Another problem with all of the mentioned explanations is that they assume that Alexarchus was not merely nominal but the actual founder of the city, and that he was free to do as he choose with his new community. But any such assumption is unsatisfactory.

Alexarchus' brother Cassander has the dubious honor of being the most uncompromising autocrat of his age. The idea that he would lend a part of his territory and vast resources to his brother is unsupported by evidence and should be rejected. In fact, the foundation of Uranopolis and its probable location are best explained in the context of his policy and the building programme. The position of Uranopolis – somewhere in the far north of the Athos peninsula – is strategically significant. Its position in the eastern Chalcidice offers a striking parallel to the position of Cassandrea in the west. Both cities were on the narrowest points of their respective isthmuses. Both separated the neighboring cities in two groups that, in a case of a widespread uprising, would have been unable to communicate with each other. This was proposed as one of the main reasons for the foundation of Cassandrea, and the same reasoning applies in the case of Uranopolis. Accepting Strabo's claim on the length of the city wall circuit (thirty stadia, ca. 5.5 km) would make it a city of the substantial size, with perhaps several tens of thousands of inhabitants. The creation of such a fortified city was a vast and expensive state project, not something that was done on a whim, or through wishes of a rather insignificant individual. The decision to build this settlement, together with all the significant details (its position, size, general plan, fortifications, form of government etc.) must have been made by the ruler himself, and not by his eccentric brother, whatever his role in the foundation process may have been.

It is often alleged that Uranopolis was a short-lived project, ending with the fall of the house of Cassander. This assumption is based on the unsubstantiated belief that it was a special, experimental and utopian – and therefore fragile – community, which could only survive under special conditions and with extensive external support. Since the idea of some special character of Uranopolis should be discarded, the same goes for its early disappearance. It was said that it probably was a major synoecism like other great cities of Cassander, and that we have some examples of unsuccessful synoecisms that break up after a short time. The second claim is true, the first one highly likely, but if we decide to look to other foundations of Cassander for comparison, we will see that they were highly successful and durable. Thessalonica, Cassandrea and the restored Thebes all became important, large and durable cities; Thessalonica remained the largest city of the northern Aegean for the past two millennia. Even the small Antipatrea in southern Illyria, founded in the region held by Cassander's forces for a very short time (two years at most) survived on its own for well over a century, until it was sacked by the Roman troops during the Second Macedonian War. Even if we choose to disregard the claim of Pliny who implies that the city existed in his own time, the early disappearance of Uranopolis should not be assumed without new positive evidence. There is always a possibility that city continued to exist under a different name.

САДРЖАЈ
CONTENT

СТУДИЈЕ И ЧЛАНЦИ
STUDIES AND ARTICLES

Claudia Mársico (Buenos Aires), <i>New Socratic Horizons. Anthisthenes at the Bottom of Plato's Cave</i>	7
Claudia Mársico, <i>Nuevos Horizontes Socráticos. Antístenes en el Fondo de la Caverna de Platón</i>	
Константин Калаханис, Атанасије Анастасију, Иоанис Костикас, Евстратије Теодосију, Милан С. Димитријевић (Атина, Београд), „Велики њрасак“ и ранохришћанско учење о насџанку универзума “ <i>Ex Nihilo</i> ”	27
Konstantinos Kalachanis, Athanasios Anastasiou, Ioannis Kostikas, Efstratios Theodosiou, Milan S. Dimitrijević, “ <i>Big Bang</i> ” and the <i>Early-Christian Teaching about the “Ex Nihilo” Creation of the Universe</i>	
Милан С. Димитријевић (Београд), <i>Асџрономија сџарих Грка до Клаудија Пџолемаја</i>	39
Milan S. Dimitrijević, <i>Astronomy of Ancient Greeks up to Claudius Ptolemy</i>	
Victor Castellani (Denver), <i>Epic Aging: Growing up and Growing Old in Homer and Virgil</i>	71
Victor Castellani, <i>Episches Wachsen und Altern bei Homer und Vergil</i>	
Срђан Дамњановић (Нови Сад), <i>Плаџон о раду, љубави и смрџи – у џесџ фусноџа</i>	107
Srdan Damnjanović, <i>Plato on Work, Love and Death – in Six Footnotes</i>	
Уна Поповић (Нови Сад), <i>Арисџоџелов џојам фанџџџџије у џџумачењу араџских философа</i>	125
Una Popović, <i>Aristotle's Notion of Phantasia in view of Arabic Interpretation</i>	

Мирко Обрадовић (Београд), <i>Подаци о миџу и друџим облицима корупције у Плутарховим живојојисима Темистиокла и Аристиде</i>	137
Mirko Obradović, <i>Notes on Bribery and other Forms of Corruption in Plutarch's Lives of Themistocles and Aristides</i>	
Ђурђина Шијаковић Маиданик (Београд), <i>Нив миџтр утеклаβουσα: Меџара у ејизоди Херакловоџ лудила у Еуријидовој драми и у друџим изворима</i>	165
Ђурђина Шијаковић Маиданик, <i>Niv miџtr утеклаβουσα: Megara in the Episode of Heracles' Madness in Euripides' Drama and in other Sources</i>	
Немања Вујчић (Београд), <i>Небески ѓрад на Ајџосу</i>	179
Nemanja Vuјčić, <i>The Heavenly City on Athos</i>	
Снежана Ферјанчић (Београд), <i>Реџруиџација јодунавских леџија: I Adiutrix</i>	195
Snežana Ferjančić, <i>Recruitment of Danubian Legions: I Adiutrix</i>	

РЕЦЕПЦИЈА И НАСЛЕЂЕ HERITAGE

Зоја Бојић (Београд), <i>Анџички извори мејодолоџија дисциплине историје умејносии</i>	215
Zoja Boјić, <i>The Origins of the Art History Methodologies in the Writings on the Arts in the European Antiquity</i>	
Жика Бујуклић (Београд), <i>Научни значај јрисџиујних јредавања јрофесора Римскоџ јрава на Лицеју и Великој школи у Беоџраду</i>	239
Џика Вујуклић, <i>The Scientific Importance of the Inaugural Lectures Given by the Professors of Roman Law at Lyceum and the Great School in Belgrade</i>	
Александра Бајић, Милан С. Димитријевић (Београд), <i>Археоасџрономско исџраживање Феликс Ромулијане</i>	267
Aleksandra Bajić, Milan S. Dimitrijević, <i>Archaeoastronomical Research in Felix Romuliana</i>	

ПРЕИСПИТИВАЊА RETHINKING

Чедомир Васић (Београд), <i>Лични дијалоџ са антиком</i>	287
Čedomir Vasić, <i>In Dialogue with Antiquity: a New View of Antiquity</i>	
Victor Castellani (Denver), <i>Wine in the Odyssey</i>	297
Victor Castellani, <i>Wein in der Odyssee</i>	
Bharat Gupt (New Delhi), <i>Abhinavagupta: an Ideal for Today's Vyaa-khyaakaara or Commentary Writer</i>	349
Bharat Gupt, <i>Abhinavagurta и јумачење есијејџике данас</i>	

Гордана Јеремиић (Београд), <i>Римски лимес на тилу Србије у жижи свејске јавности</i>	361
Gordana Jeremić, <i>The Roman Limes on the Territory of Serbia at the Centre of World's Attention</i>	

КРИТИКЕ И ПРИКАЗИ REVIEWS

Немања Вујчић (Београд), <i>Полијичка историја хеленистичког Пелопонеза: Ioanna Kralli, The Hellenistic Peloponnese: Interstate Relations. A Narrative and Analytic History from the Fourth Century to 146 BC</i>	371
Снежана Ферјанчић (Београд), <i>Мирко Обрадовић, Сиџабон из Амаси- је. Историјар и географ. VII књиџа Сиџабонове Географије</i> . .	375
Мирјана Глигоријевић Максимовић (Београд), <i>Зоја Бојић, Ликовне традиције евројске антике</i>	379

ХРОНИКА CHRONICLE

Mark Nyvlt (Ottawa), <i>The Founding of the Canadian Aristotle Society</i> .	385
Никола Вујчић (Београд), <i>Сиџодишњица Фануле Пајазоглу 1917–2017</i>	386
Растко Васић (Београд), <i>Сиџ година Требенишја 2018</i>	388
Гордана Јеремиић (Београд), <i>Конгрес хришћанске археологије</i>	390
Гордана Јеремиић (Београд), <i>Касна антика и средњи век</i>	392

IN MEMORIAM

Ксенија Марицки Гађански, <i>Емилија Масон (1940–2017)</i>	397
Ил Акад, <i>Александар В. Појовић (1961–2018)</i>	399
Основна упутства сарадницима	401
Рецензенти	403

Зборник Матице српске за класичне студије излази једном годишње

Уредништво *Зборника Матице српске за класичне студије*
двадесету књигу за 2019. годину закључило је 13. 11. 2019.

Штампање завршено децембра 2019.

За издавача
Проф. др Драган Станић,
председник Матице српске

Стиручни сарадник Одељења
Јулкица Ђукић

Лектура и коректура
Татјана Пивнички Дринић

Технички уредник
Вукица Туцаков

Компјутерски слоџ
Владимир Ватић, ГРАФИТ, Петроварадин

Штампа
САЈНОС, Нови Сад

Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије
учествовало је у финансирању штампања овог *Зборника*

Уредништво и администрација:
21000 Нови Сад, Улица Матице српске 1, телефон: 021/420–199

Editorial and publishing office:
21000 Novi Sad, Matice srpske 1, Serbia

e-mail: zmsks@maticasrpska.org.rs
gadjans@eunet.rs

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад
930.85(3)(082)

ЗБОРНИК Матице српске за класичне студије =
Journal of classical studies Matica srpska / главни и одговорни
уредник Ксенија Марицки Гађански. – 1998, 1– . – Нови
Сад : Матица српска, Одељење за књижевност и језик,
1998– . – 24 cm

Годишње.

ISSN 1450–6998

COBISS.SR-ID 135172871